

# BİREYSEL EMEKLİLİK ÜZERİNE

Hasan ALTUNCU\*

## 1. Giriş

Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi kanun tasarısı, kamu sosyal güvenlik sistemine ilave olarak, katılımcılarına emeklilik döneminde ek gelir sağlamak üzere, gönüllü katılıma dayalı ve katkı esasına göre oluşturulacak bireysel emeklilik sistemi çerçevesinde; Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi, Damga Vergisi, Gider Vergileri Kanunlarında değişiklikler yapmaktadır.

Bireysel emeklilik sistemine katılacak kişiler 18 yaşını doldurmuş veya kanuni ehliyete haiz kişiler olarak emeklilik şirketi ile emeklilik sözleşmesi imzalamak zorundadırlar. Öte yandan bireysel emeklilik sistemine katılan kişiler sisteme giriş tarihinden itibaren en az 10 yıl sistemde bulunmak koşulu ile 56 yaşını tamamladıktan sonra sistemden emekli olmaya hak kazanacaklardır.

Bireysel emeklilik sistemi için kurulacak emeklilik şirketi, bireysel emeklilik branşında ruhsat almış şirket olması gerekmektedir. Bunun yanında emeklilik şirketleri tarafından emeklilik sözleşmeleri çerçevesinde alınan ve katılımcılar adına bireysel emeklilik hesaplarında izlenen katkıların, riskin dağıtılması ve inançlı mülkiyet esaslarına göre işletilmesi amacıyla oluşturulan malvarlıkları olarak tanımlanan emeklilik yatırım fonları diğer yatırım fonları gibi kurulabilecektir (Menkul Kıymetler Yatırım Fonları gibi).

Yazımızın konusunu Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım sistemi kapsamında vergilendirmeye ilişkin bazı vergi kanunlarında yapılacak düzenlemelerin neyi ifade ettiği oluşturmaktadır.

## 2. Gelir Vergisi Kanununda Yapılacak Değişiklikler

### A- Bireysel Emeklilik Aylık ve İkramiyelerinde Vergileme Esasları

#### a) Emekli, Maluliyet, Dul ve Yetim Aylıkları ile Bireysel Emekli Aylıkları

4369 sayılı kanun ile 193 sayılı GVK.'nun 23/11 maddesinde yapılan değişiklik sonucunda emekli, maluliyet, dul ve yetim aylıkları gelir vergisinden istisna edilmiştir. Buna ilişkin hüküm;

Kanunla kurulan veya tüzel kişiliği haiz bulunan emekli sandıkları ile 10 yıl süre ile prim veya aidat ödemiş olmak kaydıyla Türkiye'de kain ve merkezi Türkiye'de bulunan sigorta şirketleri ve yardım sandıkları tarafından ödenen

(\*) Vergi Denetmeni

emekli, maluliyet, dul ve yetim aylıkları, (Tüzel kişiliği haiz muhtelif emekli sandıkları ile sigorta şirketleri ve yardım sandıkları tarafından ödenen aylıklar toplamı, en yüksek devlet memuruna ödenen en yüksek ödeme tutarından fazla ise aradaki fark ücret olarak vergiye tabi tutulur.) (Genel, katma ve özel bütçelerden ödenen bu nevi aylıklar dahil), olarak düzenlenmiştir.

**Bentte sözü edilen kurum ve kuruluşlar tarafından ödenen aylıkların gelir vergisinden istisna edilen kısmına ilişkin esaslar düzenlenmiştir.**

Bireysel emeklilik sistemi kanun tasarısında yukarıdaki bende aşğıdaki hüküm eklenerek Bireysel Emeklilik çerçevesinde aylık alacaklara yapılacak ödemelerde istisna kapsamına alınacaktır.

"Bireysel emeklilik çerçevesinde emekli olmaya hak kazananlara aylık şeklinde yapılacak ödemenin en yüksek devlet memuruna ödenen en yüksek emekli aylığı tutarını aşmayan kısmı istisna tutulacaktır."

**b) İkramiye, Tazminat, İade Olunan Mevduat ve Toptan Yapılan Ödemeler**

4369 sayılı kanun ile 193 sayılı GVK'nun 25/3. maddesinde yapılan değişiklikle tazminat ve yardımlarda istisnalar yeniden düzenlenmiştir. Kanunla kurulan ve tüzel kişiliği haiz olan emekli sandıklarınca kendilerine zat aylığı bağlanana aylıkları dışında, kanunları veya statüleri ge-

reğince verilen emekli, dul, yetim ve evlenme ikramiyeleri veya iade olunan mevduatı ve sürelerini doldurmamış bulunanlarla dul ve yetimlerine ödenmiş olmak kaydıyla Türkiye'de kain ve merkezi Türkiye'de bulunan sigorta şirketleri ve yardım sandıkları tarafından iade olunan mevduat veya toptan yapılan ödeme tutarı (Kamu idare ve müesseseleri ile kanunla kurulan sosyal güvenlik kurumları dışında kalan tüzel kişiliği haiz emekli sandıkları ile sigorta şirketleri ve yardım sandıkları tarafından ödenen tazminat, yardım ve toptan yapılan ödemeler en yüksek devlet memuruna ödenen en yüksek ödeme tutarından fazla ise aradaki fark ücret olarak vergiye tabi tutulur. Bu mukayesede gerek muhtelif emekli sandıkları ile sigorta şirketleri ve yardım sandıklarından muhtelif zamanlarda alınan ikramiye, tazminat ve toptan yapılan ödemeler topluca dikkate alınır.)

**Bentte sözü edilen kurum ve kuruluşlar tarafından yapılan ödeme, tazminat, yardım ve ikramiye gibi ödemelerin gelir vergisinden istisna edilen kısmına ilişkin esaslar belirlenmiştir.**

Tasarı ile emekli olmaya hak kazananlar ile zorunlu nedenlerden sistemden ayrılanlara yapılacak toplu ödemelerde kanunun ilgili maddesinin hükmü ile bu tip ödemelere de istisna hükmü uygulanabilecektir.

Bireysel emeklilik sistemi çerçevesinde emekli olmaya hak ka-



zananlara veya maluliyet gibi zorunlu nedenlerle sistemden ayrılanlara yapılacak toplu ödemenin en yüksek Devlet memuruna ödenen en yüksek emekli ikramiyesi tutarını aşmayan kısmı istisna tutulacak, aşan kısım ise ücret olarak vergiye tabi tutulacaktır.

Buna göre;

1- İstisna uygulaması Başbakanlık müsteşarına ödenen en yüksek aylık veya ikramiye tutarı kadar kısmı vergiden istisna edilmiştir.

2- İstisnayı aşan ödemelerde stopaj uygulaması, ödemeler toplamının en yüksek ödeme tutarından fazla olan kısmı ücret olarak vergilendirilecektir.

Bu ödeme tutarlarının aralarında yönetim, denetim veya sermaye bakımından dolaylı veya dolaysız ilişki bulunan tüzel kişiliği haiz emekli sandığı yardım sandığı ve sigorta şirketlerince yapılması halinde, yapılan ödemeler toplamının istisna haddinin aşip aşmadığının takibi bu kurumlarca yapılacaktır. İstisnayı aşan tutar üzerinden GVK.'nın 94/1 bendi uyarınca tevkifat bu kurumlarca yapılacaktır.

Prim ve aidat ödemesinin 10 yıldan daha kısa sürede tamamlanması halinde ikramiye ödemesi veya aylık bağlamanın 10 yıllık sürenin dolmasından sonra yapılması kaydıyla istisna uygulanabilecektir.

Eski uygulamada 10 yıl prim ödenmeden yapılan toplu ödemelerde ayrılan iştirakçilere özel sigorta şirketleri ve yardım sandıkları tarafından aynen iade olunan mevduatları gelir vergisine tabi tutulmamakta idi. Ancak mevduat tutarının üzerinde bir ödeme yapılması halinde bu ilave tutar, GVK.'nın 75 inci maddenin ikinci fıkrasının 6 numaralı bendi çerçevesinde menkul sermaye iradı (alacak faizi) sayılarak ve elde edenlerce GVK.'nın 85 ve 86 ncı maddeleri hükümleri çerçevesinde yıllık beyannameyle beyan edilmekteydi.

#### **B- Emekli Sandığı ve Sosyal Sigorta Kurumlarına Ödenen Borçlanma Aidat, Prim ve Bireysel Emeklilik Kapsamında Ödenen Katkı Paylarının İndirimi**

GVK.'nın 63/2. maddesinde kanunlarla belli edilen koşullar altında borçlanılan aidat, prim ve katkıların üyelerce ödenmesi zorunludur. Bu ödemelerin GVK.'nın 63/2. maddesinde sayılan aidat, prim ve katkı niteliğinde olduğu ve ücretin gerçek safi tutarının hesaplanması sırasında gider olarak indirilmesi gerekmektedir.

Diğer taraftan ücretin gerçek safi değerinin tespiti bireysel emeklilik sistemine göre ödenen katkı payları indirildikten sonra belirlenecektir. Bu doğrultuda gerek işveren gerekse ücretli tarafından bireysel emeklilik sistemine ödenen katkılar katkı tutarının ödendiği ayda alınan ücret

üzerinden, kanunla kurulu sosyal güvenlik kurumlarına hizmet erbabı ve işveren hissesi olarak hesaplanan prim veya aidatın aylık tutarını aşmaması şartıyla belirlenecektir.

### **C- Elde Edilen Paraların Menkul Sermaye İradı Sayılması**

Öte yandan GVK'nın 75 inci maddesinde yapılacak değişikliklerle Bireysel emeklilik sisteminden emekliliğe hak kazanmadan ayrılan katılımcılara yapılacak ödemeler ile sigorta şirketleri ve yardım sandıkları tarafından 10 yıl süre ile prim veya aidat ödenmeden ayrılan iştirakçilere yapılan ödemelerin belirli bir kısmı, menkul sermaye iradı sayılacak ve GVK'nun 94 üncü maddesine göre de tevkifata tabi tutulacaktır.

### **D- Emeklilik Sigortalarına Ödenen Sigorta Primlerinin Beyan Olunan Gelirden İndirilmesi**

GVK'nun 89 uncu maddesine göre mükellefler yıllık beyanname ile bildirecekleri gelirlerden aşağıdaki indirimleri yapabilirler.

GVK'nın 89/1. maddesinde, beyan edilen gelirin %5'ini ve bir kişi için asgari ücretin yıllık tutarını aşmamak şartıyla mükellefin şahsına, eşine ve küçük çocuklarına ait hayat, ölüm, kaza, hastalık, sakatlık, doğum ve tahsil gibi şahıs sigorta primleri mükelleflerce verilecek yıllık beyanname üzerinden indirilebilir.

Bunun yanında tasarı ile bireysel emeklilik sistemine ödenen katkı tu-

tarlarının beyan edilen gelirin %5'ine isabet eden kısmı da indirilebilecektir. Ancak matrahın tespitinde indirim konusu yapılacak tutar asgari ücretin yıllık tutarının bir katını aşmayacak ve bakanlar kurulu bu bentte yer alan oranları ayrı ayrı, yarısı oranında artırmak veya indirmek suretiyle yeniden belirlemeye yetkili olacaktır.

Özel emeklilik sigortalarına ödenen sigorta primleri, katkı payları gelir beyan eden bütün mükellefler tarafından beyanname üzerinden indirilir.

Gelir Vergisi Kanununda yapılan değişikliklerde bireysel emeklilik sigorta şirketleri ve yatırım fonlarından alınan aylıklar ücret olmaktan çıkarılmıştır. Diğer bir ifade ile ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından ödenen aylıklar gelir vergisinden istisna edilmiştir. Aynı şekilde sigorta şirketleri ve ilgili diğer kurumlardan yapılan toptan ödeme, tazminat, ikramiye gibi ödemelerde en yüksek Devlet memuruna ödenen en yüksek emekli aylığını aşmayan kısmı gelir vergisinden istisna edilmektedir. Aşan kısım ise vergiye tabi olacaktır.

### **3. Kurumlar Vergisi Kanununda Yapılacak Değişiklikler**

Kurumlar Vergisi Kanununun 8'inci maddesinin 4 numaralı bendinin a ve b alt bentlerine emeklilik yatırım fonları ibaresi ilave edilmektedir. Bu kapsamda söz konusu



yatırım fonları kurumlar vergisinden müstesna tutulmaktadır. Emeklilik yatırım fonlarının A tipi yani portföyünün en az %25'i hisse senetlerinden oluşan fonlardan ise hem kurumlar vergisinden müstesna hem de GVK'nun 94'üncü maddesinin 6 numaralı bendinin (a) alt bendine göre uygulanacak stopaj oranı "0" olarak uygulanacak yani stopaja tabi tutulmayacaktır. B tipi yatırım fonlarında ise kurumlar vergisi yok fakat GVK'nun 94 ncü maddesinin 6 numaralı bendinin (a) alt bendine göre fon payı dahil %11 stopaja tabi tutulacaktır.

Bu kısa açıklamadan sonra söz konusu yatırım fonlarının vergileme esasları aşağıdaki gibi olacaktır. Kurumlar Vergisi Kanununun istisnalar başlıklı 8'inci maddesi aşağıdaki gibidir.

#### **İstisnalar :**

**Madde 8 -** Dar mükellefiyete tabi kurumlar dahil bu maddede yazılı kurum kazançları, kurumlar vergisinden müstesnadır.

4 - a) Portföyünün en az %25'i hisse senetlerinden oluşan ..... yatırım fonları

b) (a) alt bendi dışında kalan ..... yatırım fonları

Kurumlar vergisinden müstesna tutulan yatırım fonları, KVK'nın 2. maddesinde Sermaye Piyasası Kanununa göre kurulan yatırım fonlarının K.V.K. ve G.V.K. uy-

gulamasında sermaye şirketi ad-dolunmuştur.

2499 sayılı SPK'nın 37. maddesinde "halktan katılma belgeleri karşılığında toplanan paralarla, belge sahipleri hesabına riskin dağıtılması ilkesi ve inanca mülkîyet kuralına göre sermaye piyasası araçları, gayrimenkul, altın ve diğer kıymetli maddeler portföyü işletmek üzere kurulan malvarlığı" olarak tanımlanmıştır.

Kanunlarında engel bulunmayan emekli ve yardım sandıkları ile 506 sayılı kanunun geçici 20. maddesi uyarınca kurulmuş olan sandıklar tarafından kurulabilecek olan ve tüzel kişilikleri olmayan yatırım fonları, KVK'nın 2. maddesi ile sermaye şirketi sayılarak KVK kapsamına alınmıştır.

- İstisna fonların ve ortaklıkların portföy kazançlarına uygulanacaktır. Bunların portföy işletmeciliği dışında sağladıkları kazançlara (örneğin iktisadi kıymet satışı kârı) istisna uygulanmayacaktır.

- Tevkif suretiyle ödenecek vergiye şumülü yoktur. (GVK. 94 ve KVK. 24)

- Bu kurumlara yapılan ödemelerden KVK 24. madde ve GVK 94. madde uyarınca tevkif edilen vergiler sadece GVK'nın 94/6-a maddesine göre yapılan vergi tevkifatına mahsup edilir. Mahsup edilemeyen vergiler iade edilmez.

Yatırım fonu ve ortaklıklarından kâr payı elde eden gerçek kişiler için ise GVK.'nın 75/1. maddesine göre kâr payı elde ettiklerinden GVK.'nın 86. maddesine göre vergilendirilecektir. Ancak GVK.'na 4444 sayılı kanunla eklenen geçici 55 inci maddesine göre 1.1.1999-31.12.2002 tarihleri arasında yatırım fonlarından elde edilen kâr payları için yıllık beyanname verilmez. Diğer gelirler nedeniyle beyanname verilmesi halinde de bu gelirler beyannameye dahil edilmez.(1)

Görüleceği üzere kurulacak emeklilik yatırım fonları, açıklamalar dikkate alındığında etki alanı genişlemektedir.

#### **4. Damga Vergisi Kanununda Yapılacak Değişiklikler**

Vergiye tabi kağıdın mahiyetinin tayininde damga vergisine tabi olan kağıtlar (1) sayılı tabloda, vergiden istisna kağıtlar ise (2) sayılı tabloda yer almaktadır.

Bir kağıdın vergiye tabi olup olmadığının belirlenmesi bu tablolara göre yapılmaktadır. Bu kapsamda Damga Vergisi Kanununa ekli 2 sayılı tablonun V- Kurumlarla ilgili kağıtlar başlıkla bölümüne eklemeye yapılarak bireysel emeklilik sigorta şirketleri ile emeklilik yatırım fonlarının kuruluşları dahil her türlü işlemlerinde düzenlenen ve Damga Vergisi bu şirketler veya fonlar tarafından ödenmesi gereken kağıtlar Damga Vergisinden müstesna tutulmaktadır.

#### **5. Gider Vergileri Kanununda Yapılacak Değişiklikler**

Bireysel emeklilik çerçevesinde Gider Vergileri Kanununun 29 uncu maddesinde yazılı muameleler dolayısıyla alınan paralar kapsamında emeklilik sigortalarıyla ilgili düzenlenen sözleşme ve poliçeler üzerinden alınan paralar ile emeklilik yatırım fonlarının sermaye piyasalarında yaptıkları işlemler nedeniyle elde ettikleri paralar ve bu tür şirketlerin kuruluşlarında veya sermayelerini artırdıkları sırada çıkardıkları hisse senetlerinin nominal değerlerinin üzerinde elden çıkarılması sonucu kendi lehlerine aldıkları paralar Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisinden müstesna tutulacaktır.

#### **6. Sonuç**

"Üçüncü emeklilik" olarak adlandırılan bireysel emekliliğe yukarıda da açıklandığı gibi sağlanan teşvikler sigortacılık sektörüne yapacağı katkılar yanında kamu kurumlarından (SSK ve Bağ-Kur) emekli aylığı alanlar içinde önemli bir seçenektir. Bireysel emeklilik çerçevesinde ödenen primlere diğer adıyla katkı paylarına çalışanlar için ücretin gerçek safi değerinden düşülmek suretiyle, diğer gelir vergisi mükellefleri içinde beyan ettikleri matrahın %5'i tutarında bir indirim yapılabilecektir. Vergi gelirleri içinde gelir vergisi oranının yüksek olduğu

(1) Beyanname düzenleme Kılavuzu, Hesap Uzmanları Derneği Yayını, 2000, s. 456.

ülkemizde sağlanan bu teşvikler özel emekliliğe önemli bir katkı yapacaktır.

Öte yandan tasarı belki de en önemli etkisini kurulabilecek olan emeklilik sigorta şirketleri ile emeklilik yatırım fonlarına getirilen teşvikler sayesinde sermaye piyasalarında gösterecektir. Çünkü kurulacak emeklilik yatırım fonlarının portföy işletmeciliği kazançları kurumlar vergisinden istisna olduğu gibi A tipi emeklilik yatırım fonlarının portföy işletmeciliği kazançları gelir vergisi kanununun 94 üncü maddesinin 6 numaralı bendinin (a-i) alt bendine göre tevkifat oranı "0" olduğundan vergi ödemesi bulunmamaktadır. B tipi emeklilik yatırım fonlarının portföy işletmeciliği kazançları kurumlar vergisinden müstesna tutulmuş, bunun yanında söz konusu kazançlar gelir vergisi kanununun 94 üncü maddesinin 6 numaralı bendinin (a-ii) alt bendine göre %10 tevkifata tabi tu-

tulacaktır. Bu kapsamda A tipi emeklilik yatırım fonları yani portföyünün en az %25'ini hisse senetlerinden oluşturmaları halinde vergi yükünden kurtulacaklardır. Bu durum ise sermaye piyasasındaki kurumsal yatırımcı olmayışı ve piyasada oluşan dalgalanma eleştirilerini önemli ölçüde azaltacaktır.

Sosyal güvenlik kurumlarının sağlayamadığı güvenceyi sağlamak üzere gönüllü katılıma dayalı bireysel emeklilik sigorta sistemi ile yararlananları ek güvence sağlamaya teşvik eden bu sistemin uygulamaya başlamasından sonra; ödenen katkı paylarının vergi matrahından indirilmesi ile küçülen matrah dolayısıyla devletin uğradığı vergi kaybı(2) öte yandan sağlanan sosyal güvencenin yararlananlar ve yararlanmayanlar açısından sosyal devlet ilkesi ile ne derece örtüştüğü mutlaka tartışılacaktır.

(2) Not: İlk etapta beklenen vergi kaybı 48 trilyon lira, Nazire Kalkan, Maliye: teşvikler ABD'den bile iyi, Milliyet, 16 Haziran 2000.